DE KERKUIL

Informatieboekje voor kinderen
+ spelletjes om te downloaden

DE KERKUIL

Een uitgave van Vogelwerkgroep Walcheren.

Tekst, spelletjes, foto's: Barbara Voogt.
Opmaak en illustraties: Mario Aspeslagh
Foto omslag: Marcel Klootwijk, natuurfotozeeland.nl

Mede mogelijk gemaakt door:

vogelwerkgroep Walcheren

Vogelbescherming NEDERLAND

GRAVIN VAN BYLANDT STICHTING

NATIONALE POSTCODE LOTERIJ

en de eigenaren van kerkuilkasten

DE KOP EN DE VEREN

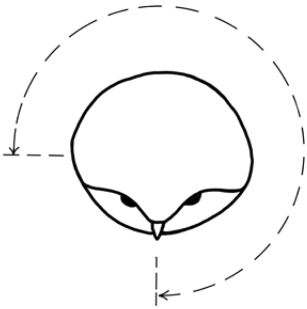

Bij uilen zitten de ogen vast in de kop. Ze kunnen dus niet zoals wij met de ogen draaien of lekker scheel naar het puntje van de snavel kijken. Toch zien ze 100 keer beter dan wij mensen. Dat komt door de grootte van het oog en de opbouw. Ze hebben maar weinig licht nodig om te zien. Bovendien kunnen uilen hun kop tot op hun rug draaien. Kerkuilen houden het voor gezien bij 270 graden, dat is driekwart van een cirkel. Velduilen kunnen hun kop meer dan 360 graden draaien, een hele cirkel en dan nog verder. Heel bijzonder!

De oren van de uil zijn supergevoelig. Dat moet ook wel, want de uil jaagt 's nachts op muizen. Hij hoort ze letterlijk aan een grasprietje knabbelen. Wij hebben alleen aan de achterkant van ons oor een oorschelp. Als je je handen achter je oren zet, hoor je beter. Dus grote oren zijn zo gek nog niet. De kerkuil heeft rondom het hele oor een oorschelp, een soort huidplooi dat geluid kan opvangen. Maar overdag wil de uil, als wij met zijn allen herrie maken, lekker zitten slapen. En weet je wat hij dan doet, de slimmerik? Hij klapt de voorste huidplooi gewoon over het gat. Handig, zulke oordopjes die je altijd bij je hebt.

De twee oren zitten aan de zijkant van de kop, maar niet zoals bij ons op gelijke hoogte. Daardoor hoort het ene oor het geluid van de ritselende muis net iets eerder dan het andere oor. De hersenen van de uil kunnen door dat verschil precies berekenen waar de muis zit. Knap toch! Ook de gezichtssluier, zoals het witte 'hartje' heet, waarin de ogen en de snavel van de kerkuil zich bevinden helpt mee met het nog beter horen. De veertjes geven trillingen door. Hoe dat precies zit mag je zelf uitzoeken als je het echt wilt weten.

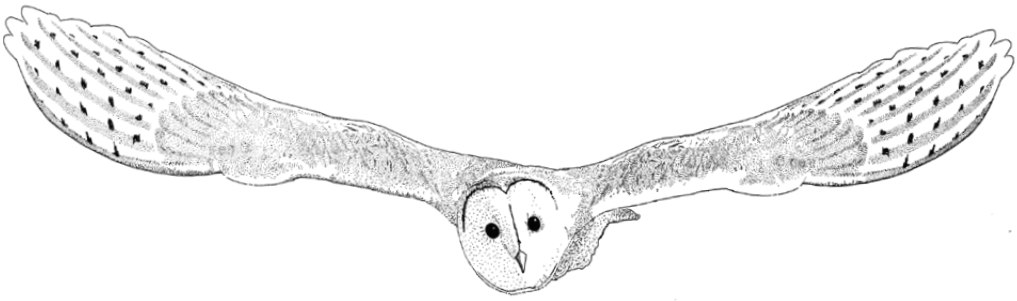

Maar goed, ook al weet je precies waar de muis zit, je moet hem nog wel zien te vangen. En echt, een muis is ook niet gek! Geruisloos toeslaan, dat is de tactiek van de kerkuil. Zijn verenpak bestaat dan ook uit heel veel donsveertjes. Zijn grote spanwijdte ten opzichte van het kleine lichaam helpt hier ook bij.

Een kerkuil weegt namelijk maar tussen de 300 en 400 gram, dat is minder dan de helft van een pak suiker. De afstand tussen de vleugelpunten (de spanwijdte) is ongeveer 90 centimeter. Mensenkinderen van rond de 3 jaar zijn ongeveer 90 centimeter groot. Door het lichte gewicht en de grote spanwijdte kan de kerkuil perfect zweven op lage hoogte en zo alle weilanden afzoeken op muizen. Ook slaat hij graag toe uit zitstand vanaf een paaltje.

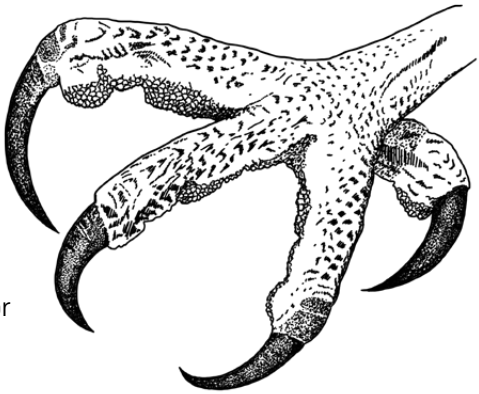

Zijn klauwen zijn uitgerust met 4 tenen. Twee tenen staan naar voren, één teen kan zowel naar voren als naar achteren staan en één teen staat naar achteren. Goed gereedschap dus om een muis te slaan. Ja, inderdaad slaan, zo heet dat namelijk als een roofvogel of uil een prooidier vangt. Dat hij vervolgens met die kromme scherpe snavel en de klauwen de muis makkelijk in hapklare brokken kan scheuren voor de jonge uilen is duidelijk. Zelf eet hij het liefst een muis in zijn geheel met huid en haar.

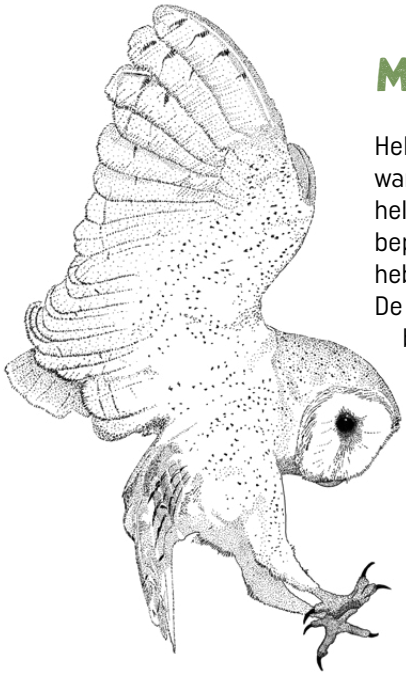

MUIZEN

Heb jij altijd gedacht dat het tegenovergestelde van een ware muis een chocolademuis was? Nou, dan heb je het helemaal mis. Ware muizen zijn een groep muizen, die bepaalde kenmerken gemeen hebben. De ware muizen hebben grote oren en een staart met duidelijke ringen. De bosmuis is bijvoorbeeld een ware muis, maar ook de bruine rat. Een andere groep muizen zijn de spitsmuizen. Spitsmuizen eten geen plantaardig materiaal, maar kleine kevertjes, wormpjes en dat soort dingen. En dan heb je nog de woelmuizen, waartoe de veldmuis behoort. De veldmuis is één van de belangrijkste voedselbronnen van de kerkuil.

En wat nu zo grappig is, er zijn mensen die in een bepaald gebiedje alle braakballen van de kerkuil uitpluizen. Dan weten ze namelijk precies wat voor muizen er in dat gebiedje leven. De kaken van al die soorten muizen zijn namelijk verschillend en zo kun je zien wat voor soort muis het is geweest. Echt voer voor biologen!

BRAAKBALLEN

Een volwassen kerkuil eet alles wat hij vangt met huid en haar op. Zijn voedsel bestaat voor het grootste deel uit muizen, namelijk 98%. De overige 2% bestaat uit andere dieren, waaronder vogels. De delen die hij niet kan verteren, zoals botjes, kaken, kiezen en haren spuugt hij weer uit in de vorm van een braakbal. Volwassen kerkuilen produceren 1 tot 2 braakballen per dag. Ze moeten dan natuurlijk genoeg te eten kunnen vinden.
Pullen zijn de jonge kerkuilen die naakt uit het ei zijn gekropen en na ongeveer 3 dagen een dun donspakje krijgen. Pullen maken na ongeveer 7 dagen hun eerste braakbal.
Ze krijgen de eerste 20 dagen nog alleen de zachtste delen van de muis van moeder uil. Zelf eet zij lekker de rest.

Als je braakballen vindt onder de nestkast of in de schuur, kun je met een pincet heel voorzichtig alle kaken en botjes eruit halen. Met lijm of plakband kun je ze op een papier ordenen.

Botjes in braakballen herkennen

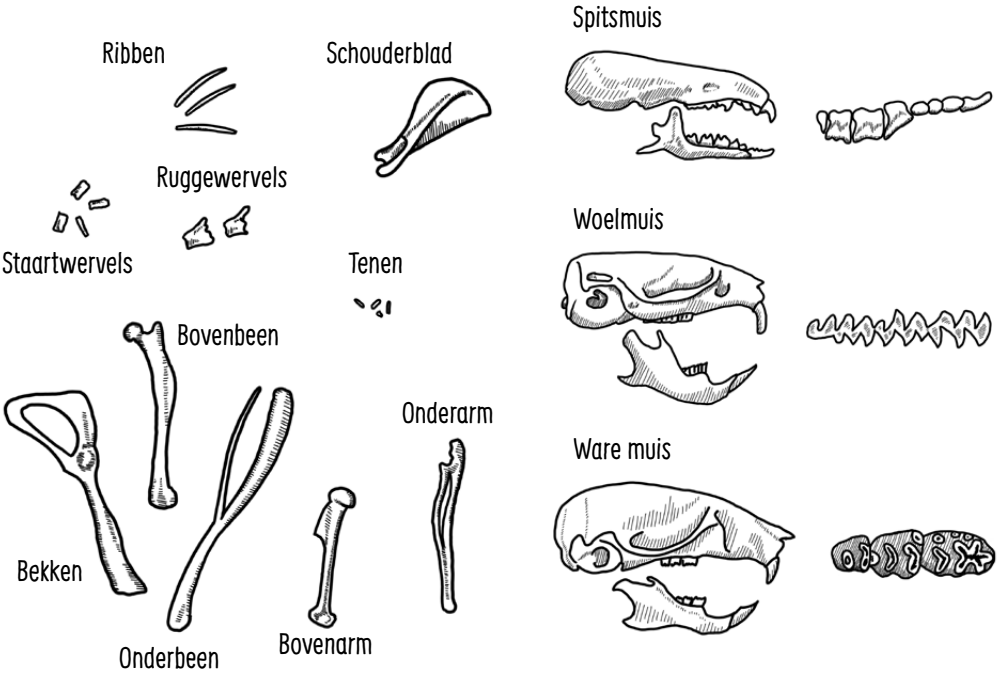

DE BALTS

Voordat het broeden begint moet man kerkuil zijn vrouw verleiden met allemaal lekkere hapjes en haar in de nestkast versieren. De man geeft muizen zonder kop aan de vrouw. Echt een extra lekker hapje is dat. Pikt en poetst een beetje in haar veren. Hij laat buiten de kast met een ijselijke schreeuw horen, dat hier zijn plek of territorium is. Eigenlijk zitten man en vrouw in deze tijd veel samen in de kast. Het verstevigt de band tussen hen. Man en vrouw kerkuil blijven jaren bij elkaar. Ze zijn erg trouw aan hun eigen plekje. Logisch, ze kennen de omgeving op hun duimpje en weten waar je het beste muizen kunt vangen.

Soms gebeurt er natuurlijk iets vreselijks. Vrouw kerkuil komt onder de auto en gaat dood. Man kerkuil probeert dan zodra er maar genoeg muizen zijn een nieuwe vrouw in zijn territorium en op zijn nestplek te krijgen. Het krijsen met die ijselijke schreeuw kan dan de hele nacht aanhouden en de volgende nacht en de volgende nacht, net zolang totdat hij succes heeft bij een alleenstaande vrouw. Soms wil je dan misschien wel dat je ook van die handige oordopjes hebt als de kerkuil.

HET BROEDEN

De kerkuil kan het hele jaar eieren leggen. Alleen gaat de kerkuilvrouw pas eieren leggen als ze met veel muizen door haar man verleid is. Omdat het in de winter veel moeilijker muizen vangen is, begint het broedseizoen toch meestal gewoon in het voorjaar. Wel gebeurt het dat er in een jaar waarin er heel veel muizen zijn, een kerkuilpaar na het eerste legsel eieren ook nog een tweede en heel soms een derde legsel hebben. Op Walcheren hebben we een keer gezien dat in een schuur waar twee nestkasten hangen, het vrouwtje al aan het tweede legsel begonnen was, terwijl de jongen uit het eerste legsel nog niet allemaal waren uitgevlogen. Gelukkig wist pa kerkuil van wanten en voorzag zowel de jongen uit het eerste legsel als het broedende vrouwtje ruimschoots van muizen.

Hoe meer muizen het vrouwtje krijgt, hoe meer eieren ze legt. Ze legt ongeveer om de twee dagen een ei en begint meteen met broeden. Het duurt ongeveer 30 dagen voordat een ei uitkomt. Je begrijpt dan ook waarom niet alle jongen even oud zijn. Als het eerste ei op dag 1 gelegd is, dan is het vierde ei, precies … op dag 7 gelegd. Niet alle vogels gaan meteen broeden, koolmezen gaan bijvoorbeeld pas broeden als alle eieren gelegd zijn. In de periode dat het vrouwtje broedt is ze heel gevoelig voor verstoring. We moeten ze dan echt met rust laten. Daarom is het zo fijn als er een camera op de nestkast staat, kunnen we toch een beetje gluren en meegenieten.

De uilskuikens bedelen vaak met veel gesis en geblaas om voedsel. Dit hoor je zeker in de avond als je in de buurt van de kast bent.

Het jongste uilskuiken krijgt meestal als laatste voedsel. Het lijkt niet eerlijk, maar toch is het wel slim. Krijgen we midden in het voorjaar opeens heel veel regen dan is het namelijk moeilijk muizen vangen. In plaats van vier zwakke uilskuikens, die omdat ze zo zwak zijn bijvoorbeeld door de kat gevangen worden, overleeft er nu tenminste één sterk uilenjong. Dit uilenjong, ook wel juveniel genoemd, heeft alles in zich om over ruim 1 jaar zelf een nest te krijgen. In hele slechte jaren eet het oudste jong weleens het jongste jong. Dat lijkt wreed, maar toch: het jongste jong kan het echt niet redden in de grote wereld buiten de nestkast. Hij zou zeker een prooi voor de kat zijn.
Gelukkig lukt het man kerkuil meestal wel om aan genoeg muizen te komen.

Jonge uilen blijven zo'n 9 tot 10 weken in de nestkast. Na 3 weken kunnen ze zelf al aardig een muis verschalken, in de vierde week gaan de ogen helemaal open en begint het verenpak zich te ontwikkelen. Ook de gezichtssluier (het hartje) ontwikkelt zich op de kop. In week 8 wordt er een begin gemaakt met de vliegoefeningen en aan het eind van week 9 gaat de jonge uil regelmatig oefenen buiten de kast. Na week 10 zijn de jonge uilen zelfstandig. Ze kunnen goed vliegen, maar moeten zich nog wel bekwamen in het vangen van muizen. In het begin worden ze nog wel af en toe gevoerd door de ouders, maar ze zullen het toch snel zelf moeten leren.

LEEFTIJD VAN DE JONGEN

Eerste week
Het jong is net uit het ei en is nog bijna helemaal kaal. Zijn ogen zijn nog dicht. Er is wel al een klein beetje dons te zien.

Tweede week
Het jong is nu bijna helemaal bedekt met wit dons. Aan het einde van deze week maakt dit plaats voor een tweede gelig-witte donslaag.

Derde week
De ogen zijn nu helemaal open en aan de voorkant van de kop begint zich een hartvormig figuur van wit dons te vormen.

Vierde week
Er beginnen zich bruine veertjes rond het hartje van de kop te vormen waardoor het hartje steeds duidelijker wordt. Op de vleugel en de staart worden de veren zichtbaar.

Vijfde week
Het jong is nu bijna net zo groot en zwaar als een volwasen uil. Op zijn vleugels begint het dons te verdwijnen maar is nog volop aanwezig op de borst en kop.

Zesde week en verder
Het dons verdwijnt en het jong gaat steeds meer op een volwassen uil lijken. Rond de achtste week beginnen de vliegoefeningen en daarna wordt de uil steeds zelfstandiger.

Wil je nog meer weten over de leeftijd van jonge uilen bekijk dan de handleiding voor beschermers op ***www.kerkuil.com*** *onder het kopje handleiding.*

HET VERKEER

Het drukke verkeer is één van de belangrijkste doodsoorzaken van de kerkuil. In de bermen langs onze wegen zitten namelijk relatief veel muizen. Hoe vaak zie je niet een torenvalk bidden langs de autosnelweg. Of een buizerd op een paaltje, die zit te wachten tot hij een muisje kan snappen. Let maar eens op als je aan het eind van de vakantie weer naar huis rijdt!

Kerkuilen zitten 's nachts graag ook op die hectometerpaaltjes langs de snelweg om toe te slaan als er een muis langskomt. Vaak worden ze daarna gegrepen door een auto. En verder jagen kerkuilen door te zweven op 2 meter boven de grond, dus net niet hoog genoeg om over een auto heen te zweven. Vaak zijn jonge onervaren uilen het slachtoffer.

STRENGE WINTERS

Strenge winters met veel sneeuw, ijs en kou zijn ook niet best voor de kerkuil. Zijn verenpak is daar niet op berekend. Het is moeilijker muizen vangen en de kerkuil heeft maar een kleine vetreserve. Laat dus rustig maar wat graan of zo slingeren in de schuur in de winter. Niet alles hoeft super opgeruimd te zijn. In een strenge winter zoeken de muizen namelijk ook de schuur op, zeker als er nog iets te eten is en zo kunnen ook de kerkuilen in de schuur weer aan hun trekken komen. Als de volwassen kerkuilen echt niets kunnen vinden verlaten ze het territorium op zoek naar voedsel.

De jongen uit het nest trekken altijd weg van de plek waar ze geboren zijn. Meestal zo'n maand na het uitvliegen. In een strenge winter hebben ze het extra zwaar, want ze hebben vaak nog geen 'eigen' schuur en hebben nog niet het hoge schooldiploma muizenvangen, wat hun ouders al wel hebben. Kerkuilen worden gemiddeld tussen de 3 en 6 jaar oud.

EEN KRASSE UIL OP WALCHEREN

We weten dat de gemiddelde leeftijd van een kerkuil 3 tot 6 jaar is. Niet omdat ze niet ouder kunnen worden, maar gewoon omdat ze slachtoffer worden van het drukke verkeer, de strenge winter of...

De oudste kerkuil in Nederland, waarvan we de leeftijd weten, is 23 jaar. De leeftijd van een kerkuil kun je bepalen als je een uil vindt met het eerste verenkleed. Zo'n uil noemen we een juveniel en deze is dus niet ouder dan 1 jaar. Maar er is ook nog een andere mogelijkheid. Je kunt uilskuikens die in het nest zitten een ring met een nummer om de poot doen. Dit heet ringen. De ringer heeft een diploma gehaald, waarop staat dat hij goed kan ringen. Als er nu een uil gevonden wordt met een ring, kun je te weten komen hoe oud de uil is en waar hij geboren is.

Op 5 december 1996 werden twee uilen geringd in een paardenschuur in Vrouwenpolder op Walcheren. In die schuur waren ze niet geboren, maar de eigenaar wilde ze een warme winter bieden in zijn stal met lekker veel muizen. Beide kerkuilen waren namelijk naar het vogelopvangcentrum gebracht. Het mannetje was een verkeersslachtoffer, gevonden in Geersdijk, Noord-Beveland. Het vrouwtje was een juveniel, dus niet ouder dan 1 jaar. Ze is gevonden in Westkapelle, ook een verkeersslachtoffer. In het voorjaar van 1997 is het mannetje gaan zoeken naar een andere plek. Misschien wilde hij terug naar waar hij vandaan kwam. Hoe dan ook, hij is in het najaar van 1997 gevonden in St. Maartensdijk, Tholen. Weer was hij slachtoffer geworden van het verkeer en weer is hij opgelapt. Als je een kaart hebt van Zeeland, moet je beslist deze plaatsen eens opzoeken. Wat een water zit ertussen. Hoe is het mannetje gevlogen, vraag je je af? Na dit avontuur wordt het mannetje op 2 januari 1998 weer losgelaten in de paardenschuur. En nu klikt het, het stel krijgt in 1998 de eerste jongen.

Door storm komt er schade aan de vertrouwde paardenschuur. Het paar wijkt uit naar de buren en brengt daar ook nog een aantal jaren jongen groot. In de jongenfase van de uilskuikens in de kast, zoekt zowel pa als ma af en toe een rustig plekje op de dag. En waar kun je ze dan vinden? Natuurlijk in hun vertrouwde oude, vernieuwde paardenstal, waar ook weer een nieuwe nestkast staat. Broeden blijven ze nog steeds bij de buren.

We weten niet of het altijd dezelfde man is geweest. Het vrouwtje is zeker de jonge kerkuil die geringd is in de paardenstal. Haar ringnummer is 5.310.193

Op 4 augustus 2011 vindt de eigenaar van de paardenstal vrouw kerkuil met ringnummer 5.310.193 op 50 meter afstand van de paardenschuur in de wei, dood. Bij controle van de kast liggen er 5 eieren in, inmiddels te ver afgekoeld. Onze kerkuilvrouw heeft 5355 dagen geleefd na de ringdatum op 5 december 1996. Omdat ze een juveniel was, een vogel in het eerste verenkleed, weten we dat ze 15 jaar oud is geworden. Reken het maar na!

WIL JE MEER WETEN?

Heel veel nuttige informatie kun je vinden op **www.kerkuil.com** de website van de Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland. Er staan duidelijke foto's op de website van kerkuilen in de jongenfase, dus van de uilskuikens zodra ze uit het ei zijn gekropen tot dat ze uitvliegen als juveniel. En als je van knutselen houdt, kun je hier ook een bouwplaat vinden van de kerkuil onder het kopje 'lesmateriaal'.

WOORDENLIJST

handpen - de tien buitenste grote veren van de vleugel. De binnenste grote veren aan een vleugel zijn de armpennen.

jongenfase - de periode dat de jongen in het nest zijn. Bij kerkuilen is dat ongeveer 9 weken.

juveniel - een vogel die zijn eerste verenkleed heeft. Een juveniele uil is nooit ouder dan een jaar.

pul - een net geboren jonge vogel nog naakt of in een donspakje.

slagpen - een verzamelnaam voor de armpennen en handpennen. Het zijn de veren die de vogel gebruikt om zijn vleugels op en neer te slaan tijdens het vliegen.

spanwijdte - de afstand tussen 2 vleugelpunten als de vogel vliegt. Jouw spanwijdte kun je meten als je je beide armen uitstrekt en de afstand tussen je vingertoppen door iemand anders laat op meten. Zo kun je de spanwijdte van je hele familie of al je vriendjes opmeten.

tarsus - het deel van de poot onder het kniegewricht.

Tyto alba - de Latijnse naam voor kerkuil.

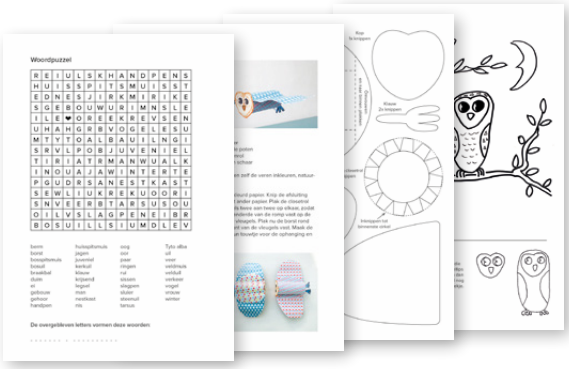

Download spelletjes als pdf op:
vwgwalcheren.nl/dekerkuil

vogelwerkgroep
Walcheren

Vogelbescherming
NEDERLAND

NATIONALE
POSTCODE
LOTERIJ

GRAVIN VAN BYLANDT
STICHTING